
*Novi međunarodni ekonomski poredak:
pretpostavke i mogućnosti*

Željko Belaj

I

Suvremene teorije međunarodnih odnosa uglavnom su već recipirale činjenicu integriranosti tzv. svijeta nerazvijenih i zemalja u razvoju¹ u globalna, epohalna svjetska zbivanja. Ta je recepcija, čije teorijske osnove sežu još u prošlo stoljeće,² u mnogo čemu presudno utjecala na svekolike interpretacije mogućeg razvoja »nerazvijenih«. Tako je dio autora iz redova zapadnoevropske teorijske ljevice — očevidno inspiriran ovim uvidom —

1 U literaturi ne postoji jednoznačna definicija pojma »nerazvijene zemlje«, »zemlje u razvoju« i sl. Konvencija je nametnula izraz »zemlje u razvoju«, mimo činjenice da naziv ne može udovoljiti logičkim pretpostavkama određenja. Na to, npr. upozorava Z. Trputec (*»Marksizam u svetu«*, br. 9, Beograd, 1974, str. 15.).

Neke »autoritativne« definicije, poput Abendrothove (usp. Wolfgang Abendroth, »Petnaest teza o problemu: socijalizam i zemlje u razvoju«, *»Socijalizam«*, br. 10, Beograd, 1978, str. 7) u osnovi su tautolojske (*»Nerazvijeno je sve što nije razvijeno!«*). Mesarić nedovoljno razvijenim zemljama smatra one u kojima — uz prevladavajuću strukturu poljoprivrednog stanovništva od 40 do 90% — nacionalni dohodak po stanovniku prelazi 500 dolara (usp. Milan Mesarić, *Uvjeti i metode razvoja nedovoljno razvijenih zemalja*, Informator, Zagreb, 1965, str. 5), a Štajner, na osnovi gotovo identičnih podataka, nalazi taj naziv prihvatljivim za zemlje članice tzv. Grupe 77, kao i za one »... koje su po objektivnim mjerili-

ma ekonomski nerazvijene« (usp. Rikard Štajner, *Kriza II — Anatomija nekolonijalizma i (opća) teorija novog međunarodnog ekonomskog poretka*, Ekonomski institut, Zagreb — Privredni pregled, Beograd, 1980, str. 108—111).

Mi smo se u ovom radu priklonili određenju drugog domaćeg autora pa ćemo izrazom »zemlje u razvoju« označavati »... zemlju koja prije procesa kolonijalizma nije upoznala kapitalistički način proizvodnje, koja nije doživjela proces industrijske revolucije i u kojoj je proces industrijalizacije u toku, a pod utjecajem izvana. Takvoj zemlji je nametnut strani kapitalistički sistem u koji se uključuje kao inferiorni pol, kao eksploatirani dio svijeta i kao satelit u odnosu prema metropoli. Takva zemlja redovito pokazuje pluralitet u načinu proizvodnje i u društvenim strukturama i za nju je u sadašnjem trenutku karakterističan sukob tradicionalnog i modernog...« (Nada Švob-Đokić, »O određenju 'zemlje u razvoju'«, *»Naše teme«*, br. 2, Zagreb, 1974, str. 172).

kategorički ustvrdio opću ovisnost »periferije«³ o društveno-ekonomskim i političkim kretanjima kapitala u njegovim središtima,⁴ a u nekim radikalnijim interpretacijama — S. Amina, A. Emmanuel, itd. — ta je ideja konzekventnije izvedena: razvoj nerazvijenih izvediv je tek u bitno drukčijoj strukturi međunarodne ekonomije. Takva, bitno drukčija struktura razumijeva, prije svega, radikalno raskidanje odnosa zavisnosti i uspostavljanje autonomnog oblika društvene proizvodnje života, i treba da bude djelo ujedinenog proletarijata nerazvijenih zemalja.⁵

Osim što svjedoči o neujednačenosti pristupa teoriji razvoja nerazvijenih zemalja, zbir ovih razmišljanja, na stanovit način, pokazuje stvarno stanje borbe za uspostavljanje novoga međunarodnog poretka. Moglo bi se reći kako je heterogenost teorijskih pristupa u korelaciji s heterogenošću političke prakse kojom nerazvijene i zemlje u razvoju nastoje osigurati vlastitu perspektivu. Pri tome se, međutim, i u teorijskim i u političkim ambicijama, usmjerenim na uspostavljanje novoga međunarodnog ekonomskog poretka, nerijetko zaboravlja epohalni kontekst odnosa u međunarodnoj zajednici u kojima bi trebalo da se realizira novi međunarodni ekonomski poredak. Odatle, čini nam se, i brojne fragmentirane interpretacije fenomenologije trećeg svijeta, dogmatiziranje i shematizam, itd.,⁷ od kojih nisu izuzeta ni recentnija istraživanja afričkih, južnoameričkih, azijskih pa i zapadnoevropskih marksista.⁸

2

Lenjinova analiza *Imperijalizam kao najviši stadij kapitalizma*, dovršena početkom 1917. godine. Međutim, osnovnu ideju koju Lenjin obrazlaže u tom radu (svjetsko tržište kao monopolno tržište) — iako u obrisima — Marx je još prije izložio, najegzaktnije u *Kapitalu*, ali i u nekim drugim ranijim radovima (usporedi: K. Marx-F. Engels, *Rani radovi*, »Naprijed«, Zagreb, 1973, str. 380—381. i pass.).

3

Iako neprecizan, izraz »periferija kapitalizma« ima svoje logično opravdanje jer u bitnome upućuje na sagledavanje kapitala kao svjetskog sistema. Kapitalizam »periferije«, naime, moguće je razumjeti isključivo u svezi s kapitalizmom »metropola« ili »centra« sistema. Isto se odnosi i na nazive »periferne društva«, »marginalna društva« ili »periferne društvene formacije«. Prvi izraz upotrebljavaju brojni domaći autori (Vranicki, Pribličević, Caratan i drugi; od stranih — Basso, Sartre, Marek, Fanon), a potomje Samir Amin, Arghiri Emmanuel i dr. Pri korištenju tih termina svagda ćemo pretpostavljati naznačeni kontekst: ovisnost periferije o kretanjima kapitala u njegovim središtima.

4

Usporedi, na primjer, novije radove Gorza, Garaudyja, Debraya, Bassa, zatim Fanona, Cabrala, Stavenhagena, itd.

5

Aminovo najznačajnije djelo *Akumulacija kapitala u svjetskim razmjerima* nedavno je i u nas prevedeno (Izdavački centar »Komunist«, Beograd, 1978). Pojedini dijelovi nekih Aminovih prethodnih analiza povremeno su objavljivani u brojnoj domaćoj periodici, od koje izdvajamo »*Marksizam u svetu*« (Beograd), »*Socijalizam*« (Beograd) i »*Socijalizam u svijetu*« (Beograd). Emmanuelovu raspravu *Nejednaka razmena* objavio je u dva svoska »Komunist« (Beograd, 1974). U navodenu citata i referencija iz djela tih autora, služit ćemo se navedenim izdanjima, ako nije drukčije naznačeno.

6

Arghiri, Emmanuel, *Nejednaka razmena*, II, »Komunist«, Beograd, 1974.

7

Mirko Banjeglav, »Zemlje u razvoju i izazov marksističkoj teoriji revolucije«, »*Kulturni radnik*«, Zagreb, br. 6/1978.

8

Faruk Redžepagić, »O nekim pitanjima pristupa izučavanju suvremenih zbivanja u Africi«, »*Naše teme*«, br. 3, Zagreb, 1979, str. 516—519.

U ovom radu pokušat ćemo upozoriti na neke okolnosti koje, po našem sudu, odlučno determiniraju nastojanja na uspostavljanju novog ekonomskog poretka. U tu svrhu, zapitat ćemo se o osnovnim karakteristikama suvremenog svijeta, o biti društvenih odnosa koji proizvode suvremenu međunarodnu zajednicu, i u tom ćemo kontekstu vrednovati domašaje i mogućnosti novog ekonomskog poretka — stvarne pretpostavke njegove realizacije. U takvoj analizi, dakako, bit će nužno ustvrditi stanje političkih odnosa suvremenog svijeta, pri čemu se neće moći zaobići najznačajniji politički subjekt u borbi za novi ekonomski poredak, pokret nesvrstanih zemalja.

II

Osnovne postulate koncepcije novoga međunarodnog ekonomskog poretka moguće je deducirati iz analize programskih dokumenata, deklaracija i rezolucija kojima su nerazvijene i zemlje u razvoju definirale svoja opredjeljenja. Tako se u Deklaraciji Generalne skupštine Ujedinjenih naroda naglašava kako novi ekonomski poredak mora biti utemeljen na »... pravičnosti, suverenoj jednakosti, međuzavisnosti, zajedničkom interesu i suradnji svih zemalja, bez obzira na njihov ekonomski i društveni poredak...«⁹ Ti principi jasno određuju smisao novog ekonomskog poretka: njegova je svrha da se »... ukloni sve veći jaz između razvijenih zemalja i zemalja u razvoju, i obezbijedi stalno ubrzanje ekonomskog i društvenog razvoja u miru i pravičnosti za sadašnju i buduće generacije«¹⁰. Glavna su zapreka u realizaciji tih principa imperijalizam, ekonomski kolonijalizam i zavisnost,¹¹ pa se oslanjanje na vlastite snage te intenzivnija suradnja nerazvijenih u trgovini, saobraćaju, industriji te finansijskim i novčanim poslovima¹² smatra prijeko potrebnom pretpostavkom bržeg i samostalnijeg razvoja. Identični zahtjevi opetovano su ponovljeni u svim najznačajnijim programskim dokumentima pokreta nesvrstanih zemalja.¹³ Analizirajući ta

9

Deklaracija Generalne skupštine Ujedinjenih naroda o uspostavljanju novoga međunarodnog ekonomskog poretka — 1974. (citirano prema prijevodu objavljenom u Štajnerovoj knjizi *Kriza II...*, op. cit., str. 113).

10

Ibid.

11

Vidi: »Program akcije za međunarodnu ekonomsku suradnju nesvrstanih zemalja i dokument o podršci zahtjevima Grupe 77 na planu razvoja«. Georgetown, 1972, u: *Međunarodni odnosi i vanjska politika socijalističke Jugoslavije*, Centar društvenih djelatnosti SSOH, Zagreb, 1979, str. 381.

12

Ibid., str. 382—385.

13

Usporedi, na primjer: »Deklaracija nesvrstanih zemalja o nesvrstavanju i ekonomskom progresu«, Lusaka, 1970; »Program akcije za međunarodnu ekonomsku suradnju nesvrstanih zemalja« i »Politička deklaracija«, Alžir, 1973; »Politička deklaracija«, »Privredna deklaracija« i »Akcioni program privredne suradnje«, Kolombo, 1976; »Deklaracija 4. ministarskog sastanka Grupe 77 i program kolektivnog oslanjanja na vlastite snage i okvir za pregovore«, Arucha, 1979; »Završna deklaracija VI skupa šefova vlada nesvrstanih zemalja«, Havana, 1979 (sve u: »*Međunarodni odnosi i vanjska ...* op. cit., str. 374—537)

opredjeljenja i načelne stavove, vidljivo je da se ideja novoga međunarodnog ekonomskog poretka temelji na viziji drukčije svjetske zajednice naroda koja principijelno negira hegemoniju, dominaciju i nasilje kao praksu međunarodnih odnosa. Samoopredjeljenje naroda na vlastiti politički, ekonomski i socijalno-kulturni razvoj pretpostavke su takva slobodnog svijeta u kojem progres i harmoničan društveni razvoj svih sredina treba da budu prirodna posljedica ostvarenja i poštovanja izloženih načela.¹⁴ Stoga se opravdano može ustvrditi da ideja novoga međunarodnog ekonomskog poretka implicira »... niz radikalnih transformacija u sistemu međunarodnih odnosa...«¹⁵, obuhvaćajući i one elemente koji prelaze granice ekonomske sfere. Konzekvencija je očigledna: novi međunarodni ekonomski poredak u osnovi je zahtjev za temeljitim prestrukturiranjem suvremenog svijeta uopće. Suvremeni svijet je svijet nasilja, nepravde, neravnopravnosti i neslobode!

Kardelj će upravo na osnovi ovog uvida ustvrditi da »... zemlje u razvoju, odnosno pokret nesvrstanih zemalja, zato izražavaju samo objektivno datu historijsku neophodnost kada sa velikom odlučnošću postavljaju zahtev da se ti problemi (tj. problemi neravnomjernog ekonomskog razvoja pojedinih naroda ili raznih dijelova svijeta — op. Ž. B.) moraju rešavati kao problemi globalnog svetskog društva, a ne samo kao problemi svake pojedinačne zemlje.«¹⁶ U tom kontekstu, »... pokret nesvrstavanja nije samo oblik međunarodne politike i akcije, već i jedan vid društvenih, klasnih, ekonomskih, političkih i kulturnih prestrukturiranja savremenog sveta«, sastavni dio »svetske antiimperijalističke revolucije«.¹⁷

Iz izloženoga proistječu ovi bitni zaključci:

- a) osnovna doktrinarna vrijednost novoga međunarodnog ekonomskog poretka usmjerena je afirmaciji principa slobode i svjetskog mira kao osnove za uspostavljanje radikalno novog svijeta;
- b) radikalno novi svijet — zajednica oslobođenih i miroljubivih naroda svijeta — moguć je tek putem cjelovite izmjene postojećeg poretka nepravde i nasilja, kao njegova radikalna negacija. A radikalna negacija suvremenog svijeta jest korjenita izmjena; ona znači njegovu fundamentalnu promjenu.

14

Ranko Petković, *Teorijski pojmovi nesvrstavanja*, Rad, Beograd, 1974, str. 154—162.

15

Rikard Štajner, *Križa II — Anatomija neokolonijalizma i (opća) teorija novog međunarodnog ekonomskog poretka*, Ekonomski institut, Zagreb — Privredni pregled, Beograd, 1980, str. 111.

16

Edvard Kardelj, *Istorijski koreni nesvrstavanja*, Izdavački centar »Komunist«, Beograd, 1975, str. 15.

17

Ibid., str. 63, 17—18 (kurziv Ž. B.)

Pitanje o novom međunarodnom ekonomskom poretku stoga je, u bitnome, pitanje o suvremenom svijetu. Kao nezaobilazna činjenica nove epohe — epohe socijalizma,¹⁸ zemlje u razvoju su integralni dio suvremene svjetske zajednice. Budući da su njezini sastavni i nezaobilazni element, probleme zemalja u razvoju nije moguće sagledati bez razumijevanja cjeline onih društvenih odnosa na kojima se temelji takva zajednica. Zato je u osnovi pitanja o novom međunarodnom ekonomskom poretku, njegovim značajkama i perspektivi pitanje o porijeklu, karakteristikama i perspektivi razvoja suvremenog svijeta uopće.

1. Sadašnji svjetski ekonomski poredak razvio se u vremenu izrastanja kapitalizma kao svjetskog sistema. Suvremeni svijet, dakle, djelo je kapitala; on je proizvod djelovanja općih zakona kapitalističkog načina proizvodnje.¹⁹ Utoliko je, dakle, jaz između bogatih i siromašnih, razvijenih i nerazvijenih, objektivna nužnost procesa kapitalističke akumulacije.²⁰ Marxova analiza građanskog društva, međutim, pokazala je da proces kapitalističke proizvodnje života nije statički određen; on je objektivna *historijska* činjenica. Suprotnost između karaktera proizvodnih snaga i proizvodnih odnosa, po Marxovu dokazu, osnovni je faktor dinamike i razvoja kapitalističkog sistema. Kako ta progresija nužno ima svoja ograničenja upravo u rastućoj suprotnosti rada i kapitala,²¹ to slijedi da su proturječnosti kapitalističkog sistema rješive tek u bitno drukčijoj organizaciji društvene proizvodnje. Takva bitno nova organizacija proizvodnje društvenog života jest zajednica rada — komunističko društvo. Komunističko društvo, dalje, moguće je samo kao djelo komunističke revolucije, jer komunistička revolucija znači radikalno ukidanje privatnog vlasništva. Podruštvljenje sredstava za proizvodnju, i podruštvljenje te proizvodnje kao podruštvljenje sveukupnog ljudskog rada, nužne su pretpostavke tog ukidanja. Stoga komunistička revolucija ne može biti jednokratni čin, već, naprotiv, proces postepene socijalizacije privatnog vlasništva kao uvjeta cjelovite ljudske emancipacije.²² Proces podruštvljavanja privatnog, međutim, uvjetovan je stupnjem razvoja proizvodnih snaga i odnosa proizvodnje, objektivnim i subjektivnim faktorima revolucije.²³ Marx, naime, zaključuje: »... Nikada neka društvena formacija ne propada pre no što budu razvijene sve proizvodne snage za koje je ona dovoljno prostrana,

18

Predrag Vranicki, *Historija marksizma*, knj. 2, »Naprijed«, Zagreb, 1975, str. 403—405, 415.

19

R. Štajner, *Kriza II ...*, op. cit., str. 224—225.

20

Vlatko Mileta, »Zemlje u razvoju i novi međunarodni ekonomski poredak«, »Politička misao«, br. 2, Zagreb, 1979, str. 265.

21

Karl Marx-Friedrich Engels, *Izabrana dela*, tom I (Manifest komunističke partije), Kultura, Zagreb, 1949, str. 32.

22

Ibid., str. 24, 27, 28, 32—33.

23

Lelio Basso, *Izgledi evropske levice*, »Komunist«, Beograd, 1971, str. 59. i pass.

i nikada novi, viši odnosi proizvodnje ne nastupaju pre no što se materijalni uslovi njihove egzistencije nisu već rodili u krilu samog starog društva.«²⁴

2. Proturječnosti rada i kapitala, u sistemima nacionalnih ekonomija, određene su suprotnostima klase posjednika i klase radnika, klasnim odnosom proletera naspram buržoazije. Te suprotnosti politički su institucionalizirane u mehanizmu klasne prinude, u državi.²⁵ Imperijalno-kolonijalistička faza razvoja kapitalizma uspostavila je kapital kao univerzalan svjetski proizvodni sistem koji penetrira u sve dijelove svijeta.²⁶ Neka novija istraživanja jasno pokazuju da se kapital-odnos univerzalno reproducira i u onim sredinama u kojima prevladavaju ne-kapitalistički načini proizvodnje.²⁷ Na taj su način i proturječnosti imanentne kapitalu kao društveno-proizvodnom odnosu univerzalizirane u klasnom sukobu svjetskog proletarijata naspram svjetske buržoazije. Svjetska ekspanzija kapitala, dakle, istovremeno je svjetska ekspanzija njegovih unutrašnjih proturječnosti. Aktualan izraz tog procesa na koji je, prema Lukácsu, »... u svojoj temeljnoj tendenciji upućen sav epochalno prisutan oblik proizvodnje...«²⁸ jest svjetska ekspanzija socijalizma. Emanacija kapitalizma kao svjetskog sistema, dakle, neminovno proizvodi svoju osnovnu negaciju: *socijalizam kao svjetski proces*.²⁹

3. Penetracija kapital-odnosa, međutim, ne odvija se svagda linearno. Odatle slijedi da proturječnosti kapitalističke proizvodnje nisu svuda jednako izražene, pa tako ni oblik reguliranja klasnog sukoba nije istovetan

24
Karl Marx, *Prilog kritici političke ekonomije — Predgovor*, BIGZ, Beograd, 1976, str. 9.

25
Friedrich Engels, *Anti-Dühring*, »Naprijed«, Zagreb, bez godine izdanja.

26
Usporedi, npr., izvođenja Rodolfa Stavenhagena, »Sedam pogrešnih teza o Latinskoj Americi«, »Marksizam u svetu«, br. 9, Beograd, 1974, str. 42—55.

Zanimljivo je i mišljenje F. Redžepagića koji, analizirajući odnos »kapital-periferija«, primjećuje i refleks tog odnosa u relaciji »socijalizam-periferija«: »... Svjetski razvoj socijalističkog načina proizvodnje, međutim, i sam ima više dimenzija. Jedna od njih je, danas je posve očito, izrastanje svjetskog žarišta razvoja socijalizma u okviru jedne grupe zemalja na bazi nekoliko historijskih tipova svojine nad podruštvenim sredstvima za proizvodnju (državna svojina, društvena svojina, prijelazni oblici ...). Zbog te činjenice, koja

je praćena i nekritičkim odnosom prema razvoju socijalističkog načina proizvodnje u svjetskim razmjerima, autonomni razvoj, koji bi trebao značiti raskid sa zavisnim razvojem u okviru kapitalističkog načina proizvodnje, mogao bi značiti zapravo uspostavljanje novog zavisnog razvoja, ovog puta na bazi prevladavajućeg socijalističkog načina proizvodnje.« (Faruk Redžepagić, »O nekim pitanjima pristupa izučavanju suvremenih zbivanja u Africi«, »Naše teme«, br. 3, Zagreb, 1979, str. 518.)

27
Samir Amin, *Akumulacija ...*, op. cit., str. 352—388.

28
G. Lukács, *Etika i politika*, Fakultet političkih nauka, Zagreb, 1972, str. 151.

29
Branko Pribičević, *Socijalizam — svjetski proces*, Partizanska knjiga, Ljubljana, OOUR »Monos«, Beograd, Beograd 1979, str. 115—141.

u svim dijelovima sistema. Kapital metropole razvijeniji je od kapitala periferije; država perifernog kapitalizma, dakle, nije identična državi iz centra sistema.³⁰

Uvid u tu fundamentalnu činjenicu suvremenog kapitalizma omogućio je Lenjinu da razvije poznatu tezu o razbijanju »lanca kapitalističkog jarma« i razvijanju socijalističke revolucije u uvjetima nerazvijenih kapitalističkih sredina.³¹ Takav je stav, međutim, u suprotnosti s onim ishodištem (Marxovim) koje mogućnosti socijalističke, odnosno komunističke revolucije uvjetuje objektivnim stupnjem društvenog razvoja. Takav stav ne respektira u cijelosti realitet svjetskog kapitala, pa je voluntarizam njegova bitna metoda odrednica.³² Odatle slijedi: socijalistička revolucija periferije, mimo svojih subjektivnih intencija, objektivno je upućena na fragmentarno revolucioniranje sistema. Fragmentarno revolucioniranje sistema na njegovoj periferiji stoga je revolucioniranje političke sfere, odnosno sfere države, a ne i revolucioniranje proizvodne sfere sistema, sfere rada. U konzekvenciji, revolucija perifernih formacija nužno je politička revolucija periferije, a ne i socijalna revolucija sistema. Odatle, po nekim autoritativnim procjenama, opća zakonomjernost u razvoju socijalističkih revolucija perifernih društava: država je jedini garant socijalističkog razvoja periferije.³³ Obrat je principijelnog značenja: kod Marxa, socijalna revolucija preduvjet je političke emancipacije proletera; kod Lenjina, politička revolucija nužan je uvjet socijalne revolucije.³⁴

4. Funkcija je političke revolucije da osigura pretpostavke za socijalnu revoluciju; država je historijski instrument revolucionarne diktature proletarijata.³⁵ Politička revolucija, dakle, nije mehanička revolucija cjeline sistema, jer ne može automatski revolucionirati njegovu socijalno-proizvodnu osnovu. Ona tek treba da ostvari uvjete za oslobađanje onih sila i društvenih procesa koji smjeraju prema stvarnoj socijalizaciji proizvodnje i ukidanju privatnog posjeda.³⁶ Zato političko institucionaliziranje socijalizma na rubovima svjetskog kapitala nije anuliralo proturječnosti immanentne kapitalističkoj proizvodnji. One su konstanta sistema i realno su

30

Lelio Basso, »Revolucija u centru i na periferiji kapitalizma«, Zbornik Lenjin izvan mitova, knj. II, Fakultet političkih nauka, Zagreb, 1970, str. 207—217.

31

V. I. Lenjin, *Izabrana djela*, tom I, knj. 2 (*Imperijalizam kao najviši stadij kapitalizma*), Kultura, 1949, str. 319—420.

32

Rade Kalanj-Vjekoslav Mikecin, »Subjektivne snage socijalizma kao svetskog procesa«, »Socijalizam«, br. 10, Beograd, 1979, str. 54.

33

Predrag Vranicki, *Marksizam i socijalizam*, Liber, Zagreb 1979, str. 212—217.

Slično opservira i Amin: »... Proturječnosti koje su svojstvene razvoju nerazvije-

nosti i uzdizanja 'sitnoburžoaskih' slojeva koji izražavaju te proturječnosti, povezane su sa suvremenom tendencijom k državnom kapitalizmu, koji je u 'trećem svetu' općenit« (*Akumulacija ...*, op. cit., str. 391)

34

György Lukács, »Lenjin — studija o povezanosti njegovih misli«, »Politička misao«, br. 2, Zagreb, 1965, str. 129—172.

35

György Lukács, *Etika i politika*, op. cit., str. 180—189.

36

G. Lukács, »Kritičke primjedbe o 'Kritici ruske revolucije' Rose Luxemburg«, u autorovoj knjizi *Povijest i klasna svijest*, »Naprijed«, Zagreb, 1970.

prisutne u mjeri u kojoj i sam sistem realno egzistira. Politička revolucija periferije, prema tome, nije radikalna revolucija kapitala, jer ga ne uspijeva dokinuti u njegovoj razdvojenoj osnovi; ona je negacija njegove političke pozicije — ona je opozicija sistemu. Stoga se suprotnosti periferije i centra svjetskog kapitalizma ne mogu protumačiti kao suprotnosti rada i kapitala, kao klasne suprotnosti svjetskog proletarijata naspram svjetske buržoazije, već — naprotiv — kao suprotnosti političke sfere, kao političke suprotnosti kapitalističkih naspram socijalističkih država.

IV

Analize Samira Amina višestruko su značajne. Za nas su one bitne utoliko što upućuju na novi kontekst klasnog antagonizma u svijetu. Autorovo osnovno polazište svojevrsna je sinteza tradicionalnih i novijih ne-marksističkih istraživanja međunarodnog ekonomskog i političkog poretka. Imperijalistički sistem, kako izlaže Amin, dominirajući je proizvodni sistem suvremene svjetske zajednice. Odatle slijedi da je »... proizvod rada svih neposrednih proizvođača sistema — robni proizvod«. ³⁷ Time je i seljak prirodne privrede ili, kako to Amin uobičajava nazivati, »prekapitalističkih društvenih formacija«, prisiljen da proizvodi za opće, kapitalističko tržište. Ta je tvrdnja osobito značajna uzme li se u obzir da je u središtu Aminove analize razmatranje problema zavisnosti nerazvijenih svjetskih područja u kojima je seljaštvo najveći dio proizvodne populacije. Ono što je novo u Aminovim shvaćanjima jest ideja da unutar jedinstvenog svjetskog sistema kapitalističke proizvodnje usporedno postoje i različiti oblici nekapitalističke proizvodnje. ³⁸ Problem je, međutim, u tome što upravo te međusobno nezavisne privrede prekapitalističkih formacija nisu međusobno zavisne kao privreda razvijenih zemalja, već su u odnosu zavisnosti spram tih razvijenih sredina. »... Svetskim sistemom dominira roba (i vrednost) i, samim tim, svi prekapitalistički načini proizvodnje potčinjeni prevlasti kapitala, proizvode robu«. ³⁹ Odatle će Amin izvući pretpostavke potrebne za utvrđivanje strukturnih obilježja nerazvijenosti. ⁴⁰ Isti slijed razmišljanja, uz gotovo zanemarive razlike, prisutan je i kod Arghiri Emanuela. On, međutim, glavčinu svoga istraživanja posvećuje problemima »nejednake razmjene«, odnosno problemima različitih nadnica. Analizirajući prelijevanje kapitala (transfer vrijednosti) iz nerazvijenih u razvijena svjetska područja, Emmanuel ustvrđuje da visina najamnina u zemljama u razvoju i nerazvijenim sredinama znatno zaostaje za iznosom najamnina u razvijenim kapitalističkim privredama. Stoga će zaključiti kako kapitalistički sistem ne eksploatira sve neposredne proizvođače u jednakoj mjeri,

37
Samir Amin, »Klasna struktura savremenog imperijalističkog sistema«, »Socijalizam«, br. 10, Beograd, 1978, str. 90—91.

38
Samir Amin, *Akumulacija ...*, op. cit., str. 163—198.

39
Samir Amin, »Klasna struktura ...«, op. cit., str. 91.

40
Samir Amin, *Akumulacija ...*, op. cit., str. 195—197, 390.

jer je radnik periferne formacije u znatno nepovoljnijem položaju od radnika iz razvijenih zemalja. A budući da ovaj posljednji, volens-nolens, ipak sudjeluje u raspodjeli profita ostvarenog eksploatacijom u nerazvijenim područjima, to zapravo znači da je radnik periferije u osnovi »dvostruko« eksploatiran. Odatle i egzaktne klasne razlike unutar same radničke klase ili svjetskog proletarijata, jer je jedan njegov (manji) dio izrazito privilegirani u odnosu prema proletarijatu periferije.⁴¹ Slično ustvrđuje i Amin: »...Danas ne možemo da stapamo u jednu celinu proletarijat i radničku klasu, a još manje radničku klasu imperijalističkih centara... Prema tome, uočavamo istovremeno postojanje više od dveju klasa, jer se ne suočavamo s jednim jedinim načinom proizvodnje, kapitalističkim, već s većim brojem načina proizvodnje koji postoje u kapitalističkom sistemu...«⁴² Iz takvih premisa oba će autora izvući radikalne zaključke. Proletarijat nerazvijenih zemalja ne može se više osloniti na klasnu solidarnost i internacionalistički osjećaj svjetskog proletarijata.⁴³ Radnik periferije osuđen je da vlastitim snagama izbori svoj položaj u sistemu svjetske eksploatacije. Stoga zemlje periferne društvene formacije treba da se opredijele za autarhičan i autonoman društveni razvoj, kako bi se oslobodile opće eksploatacije.⁴⁴ Izložene postavke izazvale su brojne kontroverze i diskusije među teoretičarima raznih provenijencija.⁴⁵ Osobitu pažnju izazvala je polemiku između jednog od vodećih autoriteta svjetske ekonomske misli Charlesa Bettelheima i A. Emmanuela.⁴⁶ Uvid u ove polemike, međutim, ostavlja dojam da se kreću na marginama problema. Tako Bettelheim glavninu svog »polemičkog naboja« usmjerava na raščišćavanje kategorijalnih nejasnoća u vezi s pojmom »eksploatacija«, tvrdeći da i samog proletera razvijenog kapitalizma eksploatira kapitalist metropole. Utoliko, dakle, ne odgovara istini da je eksploatacija periferije i nerazvijenih područja jedini izvor reproduciranja kapitala i ostvarivanja viška vrijednosti.⁴⁷ »...koncept eksploatacije izražava odnos proizvodnje

41 Arghiri Emmanuel, *Nejednaka razmena*, op. cit., sv. I, str. 142—154, 168. i pass., 171—172; sv. II, str. 27—34.

42 Samir Amin, »Klasna struktura...«, op. cit., str. 82, 86.

43 Ibid., str. 94—95. Također i A. Emmanuel, *Nejednaka razmena*, op. cit., str. 26—27 (sv. II).

44 A. Emmanuel, *Nejednaka razmena*, op. cit., sv. I, str. 180—186.

45 Detaljnije o tome vidi u *Predgovoru F. Redžepagića Saminovoj Akumulaciji...*, op. cit., str. VI—VII.

46 Vidi: Charles Bettelheim, *Teorijske napomene*, u: A. Emmanuel, *Nejednaka razmena*, op. cit., sv. II, str. 129—177.

47 »...ono što je odlučno u odnosima između

među dominantnih i dominiranih zemalja nije toliko porast eksploatacije dominiranih zemalja, ma kako realna i brutalna ona bila, koliko održanje te eksploatacije. Ta situacija biva 'mišljena' — ideološki — kao 'blokiranje' razvoja proizvodnih snaga u dominiranim zemljama. S obzirom da je za funkcionisanje kapitalističke svjetske privrede bitno i održavanje eksploatacije radnika dominiranih zemalja i prelevanje dela viška vrednosti koje rezultira iz te eksploatacije prema imperijalističkim metropolama i 'blokiranje' razvoja proizvodnih snaga dominiranih zemalja, može se reći da svetska dominacija kapitalističkog načina proizvodnje počiva na dvostrukoj osnovi eksploatacije: na eksploataciji proletera imperijalističkih zemalja (...) i na eksploataciji radnika dominiranih zemalja, koja takođe raste, ali sporije, kao što je to slučaj i sa proizvodnim snagama tih zemalja.« (Ibid., sv. II, str. 164. Podvučene riječi u originalu su ispisane verzalom).

— proizvodnju viška rada i prisvajanje tog viška od strane jedne društvene klase — što nužno upućuje na klasne odnose, a odnos između zemalja nije, i ne može biti, klasni odnos ... Zbog toga, *prosti prenos viška vrednosti od kapitalista ili drugih eksploatatora iz siromašnih zemalja kapitalistima bogatih zemalja ne može biti označen izrazom 'eksploatacija' u strogom smislu reči, s obzirom da samo radnici mogu biti eksploatirani, a ne i drugi eksploatatori...*⁴⁸ Bit problema, po našem sudu, nije, međutim, u većem ili manjem stupnju eksploatacije, već u odnosu eksploatacije uopće. Štajner ima pravo kada, rezimirajući (istina, i sam marginalno!) te polemike, naglašava da su »... nejednake najamnine rezultat nejednakog razvoja proizvodnih snaga, da je i sama nejednaka razmjena rezultat određene međunarodne podjele rada, i to one koju nameće imperijalizam, a koja dovodi do ubrzanog razvoja proizvodnih snaga razvijenih zemalja i do blokiranja njihovog razvoja u nerazvijenim područjima svijeta...«⁴⁹ Osnova je problema, dakle, u cjelini sistema međunarodne ekonomije, u strukturi onih društvenih odnosa koji uopće proizvode »razvijenost razvijenih« i »nerazvijenost većine svijeta«, pa se, stoga, autarhični koncepti razvoja nikako ne mogu pokazati realnom perspektivom. Odatle problematičnost one teze, prisutne i kod Amina i kod Emmanuela, po kojoj se sudbina nerazvijenih područja veže isključivo uz klasno djelovanje proletera i seljaštva trećeg svijeta. Danas je, naime, već posve očito, a to egzaktno pokazuju i novije tendencije unutar radničkog pokreta u visoko industrijaliziranim zemljama (evrokomunizam i sl.) da se cjelina kapitalističkog sistema odista može revolucionarno mijenjati tek ujedinjenom akcijom radništva »centra« i »periferije«. Pri tom je, zapravo, sporedno koja će od tih struktura dati — nazovimo ga tako — inicijalni impuls za koordiniranije djelovanje.⁵⁰ Ono je, u osnovi, već na djelu: socijalizam više nije stvar nerazvijenih sredina.⁵¹

Aminove i Emmanulove analize klasa oslanjaju se na poznate stavove izgrađene pod utjecajem novijih strujanja unutar zapadnoevropske neomarksističke fronte.⁵² M. Nikolić, u predgovoru Poulantzasovoj analizi, s pravom napominje da su te interpretacije, pa i Poulantzasova, izvedene iz neelastične recepcije Marxa, odnosno lenjinističke interpretacije Marxa, čemu je, svakako, pridonijelo tzv. strukturalističko čitanje *Kapitala*.⁵³

48
Ibid., str. 160—161. (Podvučene riječi u izvorniku su ispisane verzalom).

49
Rikard Štajner, »O teorijama zaostajanja u ekonomskom razvoju i novom međunarodnom ekonomskom poretku«, »Marksizam u svetu«, br. 2, Beograd, 1978, str. 18.

50
Usporedi, npr. izlaganja sudionika za okruglim stolom međunarodne tribine »Socijalizam u svijetu«, Cavtat 1977, Cavtat 1978, u časopisu »Socijalizam u svetu«, Beograd, br. 1—10, 1978, br. 11—16, 1979.

51
Branko Pribičević, *Socijalizam — svetski proces*, op. cit., str. 459—484.

52
Usp., npr.: Andre Gorz, *Radnička strategija i neokapitalizam*, »Komunist«, Beograd, 1970, također *Tegobni socijalizam*, CDD SSOH, Zagreb, bez godine izdanja.

53
N. Poulancas, *Klase u savremenom kapitalizmu*, Nolit, Beograd, 1978, str. IX-XXXIX. Vldjeti, radi usporedbe: Louis Althusser-Etienne Balibar, *Kako čitati »Kapital«*, Centar za kulturnu djelatnost SSOH, Zagreb, 1975.

Većina drugih autora, naime, iz teze o integriranosti periferije u kapitalistički sistem proizvodnje formulira drukčije zaključke. Budući da proizvodi za tržište, seljak periferije već je unaprijed proletariziran, pa je upravo ta okolnost zbiljska osnova stvaranja revolucionarnog bloka seljaštva i radništva, kao osnovnog subjekta revolucionarnih promjena u perifernim zemljama.⁵⁴ Aminove i Emmanuelove analize, kako smo pokušali pokazati, motivirale su ih za drukčije zaključke. Čini nam se da pri tome inspirira ekonomariva činjenica da se Amin u svojim razmatranjima često insipira ekonomskim analizama Rose Luxemburg.⁵⁵

V

Prethodno smo pokazali neke od osnovnih karakteristika suvremene međunarodne zajednice. Bitni, konstitutivni element suvremenog svijeta sadržan je u svjetskoj ekspanziji socijalizma. Ta je ekspanzija posljedica djelovanja osnovnih zakona kapitalističke proizvodnje i uzrokovana je rastućom disproporcijom rada i kapitala. Proces svjetske socijalizacije političkih sistema nije, međutim, u cijelosti revolucionirao proizvodnu osnovu sistema kapitalističke proizvodnje, jer nije dokraja anulirao proturječnosti kapitala kao društvenog odnosa; taj je proces izravno utjecao na pregrupiranje političkih snaga u sistemu. Stoga su suprotnosti sistema maksimirane kao suprotnosti političke sfere, odnosno kao suprotnosti političkih oponenata, pa odatle i etabliranje perifernog socijalizma kao etabliranje političke revolucije. Etabliranje političke revolucije stvarno je etabliralo političku opoziciju sistemu, pa je konflikt osnovna karakteristika političkih odnosa centra i periferije. Militarizacija svjetske zajednice osnovni je proizvod takvog sistema; postizanje političke supremacije nad protivnikom dinamički je element sistema, hegemonija nasiljem njegova je metoda, a centralizacija (monopolizacija) njegovo je organizacijsko načelo.

Pregrupiranje političkih snaga u sistemu, međutim, nije osiguralo apsolutnu prednost ni jednoj strani. Ta se prednost ne može steći ni ratom.⁵⁶ Kako takav ishod političkog obračuna principijelno ne može zado-

54

Vidjeti tematski broj časopisa »Marksizam u svetu«, Beograd, br. 11—12, 1978. (Lukácseva *Povijest i klasna svijest*), osobito prilog I. Mészároša »Slučajna i nužna klasna svijest«, str. 75—120. Isto i u: Vjekoslav Mikecin, *Dijalektika povijesne zbilje*, »Komunist«, Beograd, 1977, str. 99.

55

Samir Amin, *Akumulacija* ... op. cit., str. 25—30, 106, 110—120, 160.

56

... Kao posledica neprekidnog gomila-

nja i usavršavanja novih i naprednijih sredstava masovnog a posebno nuklearnog uništavanja, obe strane dostigle su stepen u kome je neosporna mogućnost uzajamnog višestrukog uništenja (overkill), čime je u suštini cela utrka u današnjim danima dovedena do apsurd, gubeći svako vojnostrateško, ako ne i ratnoprivredno opravdanje i logiku.» (Novak Pribičević, »Aktualni problemi u međunarodnim odnosima i vanjska politika SFRJ«, u zborniku *Međunarodni odnosi i vanjska* ... op. cit., str. 15.)

voljiti ni jednu stranu, a ne postoji suglasnost o drukčijem preformuliranju cjeline odnosa u modelu, to je sistem osuđen da perpetuira unutar vlastitih ograničenja. Postignuta ravnoteža snaga i političkih odnosa njegov je ograničavajući faktor koji mu ne dopušta bitnije promjene. Stoga taj sistem regenerira u zatvorenom, statičkom odnosu: on proizvodi, uvijek iznova, područja sukoba, konflikata i netrpeljivosti koja bivaju zasićena područja konfrontacije tek s postignutom ravnotežom odnosa. Odatle i progresivna militarizacija svijeta kao beskonačna utrka u naoružavanju.

Iz toga slijedi da cjelovita izmjena sistema, njegova revolucija, nije moguća kao revolucija političke sfere,⁵⁷ jer su suprotnosti političkog značenja već maksimirane pa im neposredno preostaje samo rat kao krajnje sredstvo razračunavanja. Revolucija sistema moguća je samo kao revolucija proizvodnih odnosa, kao socijalna revolucija.

VI

Iz izloženoga su vidljive neke osnovne odrednice koje determiniraju nastojanja zemalja u razvoju i nerazvijenih u borbi za uspostavljanje novoga međunarodnog ekonomskog poretka.

Ta su nastojanja omeđena dvjema razinama:

1. Historijsko kontekstuiranje novog ekonomskog poretka

Iz Marxovih analiza slijedi: stupanj razvitka materijalnih proizvodnih snaga, s njima pripadajućim proizvodnim odnosima, u bitnome određuje sveukupnu proizvodnju društvenog života. »...Celokupnost tih odnosa proizvodnje sačinjava ekonomsku strukturu društva, realnu osnovu na kojoj se diže pravna i politička nadgradnja i kojoj odgovaraju određeni oblici društvene svesti...«⁵⁸ Ako je, dakle, točno da su odnosi proizvodnje političkog, kulturnog i socijalnog života u bitnome uvjetovani načinom društvene proizvodnje materijalnog života,⁵⁹ tada posljedica konstituiranja bitno drukčijeg načina proizvodnje materijalnih uvjeta društvenog života mora posljedomati bitno drukčijom strukturom cjelokupne društvene nadgradnje. Ako, dakle, izgradnja novog ekonomskog poretka razumijeva »... pun suverenitet zemalja nad njihovim ekonomskim bogatstvima, njihov ravnopravni položaj u međunarodnoj ekonomskoj razmeni, kreiranje nove međunarodne podele rada, obuzdavanje aktivnosti multinacionalnih kompanija, uspostavljanje novih monetarnih odnosa i niz drugih mera za

57
Radule Knežević, *Proletarijat i revolucija*,
CKDO SSOH, Zagreb, 1979, str. 140. i
pass.

58
Karl Marx, *Prilog kritici političke ekono-
mije*, *Predgovor*, op. cit., str. 8.
59
Ibid.

prevazilaženje disproporcija u svetskoj privredi ...⁶⁰, tada, očividno, prioritetan sadržaj borbe za realizaciju takvog ekonomskog poretka treba da bude usmjeren na eliminiranje onih uzroka koji faktički proizvode međunarodne odnose nejednakosti i nepravde. Ti se uzroci nipošto ne iscrpljuju u »smanjenju disproporcija između razvijenih i nerazvijenih«, već su, prije svega, sadržani u biti društvenih odnosa koji proizvode nerazvijenost. Izgradnja takvog poretka, dakle, u bitnome ovisi o revolucioniranju cjelokupne osnove svjetske ekonomije⁶¹, pa se novi ekonomski poredak u izloženim načelima uopće ne može realizirati kao stvar regionalne, autarhične ekonomije, ili kao stvar smanjene eksploatacije svjetskog Sjevera spram Jugu, Zapada spram Istoka, itd.

Stoga je revolucioniranje cjeline društvenih odnosa onaj razlog koji imanentno određuje smisao i karakter novog ekonomskog poretka. Taj se razlog iscrpljuje i biva ništavan tek s uspostavljanjem radikalno nove svjetske zajednice — zajednice oslobođenih i ravnopravnih naroda. Time je on, zapravo, historijska determinanta realizacije novoga međunarodnog ekonomskog poretka. S te pozicije moguće je, barem načelno, uspostaviti čvrst kriterij vrednovanja onih nastojanja (dakako, ne samo političkih!) čije su ambicije usmjerene na revolucionarne izmjene svjetskog poretka nasilja i neravnopravnosti: praksa koja se zalaže za novi ekonomski poredak u osnovi je ahistorijska, nerevolucionarna praksa.

2. Epohalno kontekstuiranje novog ekonomskog poretka

Svjetska zajednica oslobođenih i ravnopravnih naroda, međutim, moguća je samo putem procesa postepene, pa odatle dugotrajne socijalizacije društvenih odnosa, putem procesa permanentne razgradnje osnova suvremene kapitalističke proizvodnje. Seferova je procjena realna: novi ekonomski poredak »... treba da predstavlja okvir novih pravila ponašanja u međunarodnim odnosima, s novim razvojnim ciljevima koji odgovaraju novoj političkoj karti svijeta, i koji će normama ponašanja, institucijama i novim instrumentima obezbjeđivati ravnopravnije uslove za razvoj svih zemalja, poštujući princip njihove suverenosti kako u političkom, tako i u ekonomskom smislu. Stoga će novi međunarodni poredak, ma koliko na svjetskom planu mora predstavljati likvidaciju ekonomskog neokolonijalizma, značiti za dugo vrijeme *koegzistenciju različitih društveno-ekonomskih i političkih sistema*, koji treba da ih povezuje u suradnji i dinamičnoj transformaciji, očitaj karakteristici društva i epohe u kojoj živimo.«⁶² Realističnost tog stava izvire iz uvida u objektivnu sliku suvremenog svijeta. Epohalno prisutan oblik kapitalističke proizvodnje, kako smo prethodno pokazali, svoje je unutrašnje proturječnosti maksimizirao u političkoj,

60 Ranko Petković, »Porijeklo i ciljevi nevrstnosti«, u: *Međunarodni odnosi i vanjska ...*, op. cit., str. 94.

61 Dušan Pirec, »Beleška o imperijalizmu«, »Pregled«, br. 1, Sarajevo, 1980, str. 41—
—61.

62 Berislav Sefer, »Sistem svestranog razvoja«, »Međunarodna politika«, Beograd, br. 696, 1979.

a ne u proizvodnoj sferi. Politički odnosi suvremene epohe tako su zapreka daljnjem revolucioniranju proizvodne osnove sistema, pa je uspostavljanje kvalitetno drukčijih odnosa političkih snaga u sistemu uvjetujući element njegova globalnog razvoja.⁶³ Pri tome nipošto nije nevažno što to prestrukturiranje političkih odnosa u sebi objektivno nosi mogućnost posvećenije destrukcije sistema.⁶⁴ Pregovaranje, dogovori i mirni putovi realizacije novog ekonomskog poretka zato su epohalno primjereni modusi političke prakse usmjerene na izgradnju novog svijeta. Očividno je, dakle, da neposredan politički angažman nerazvijenih i zemalja u razvoju, stoga, mora biti usmjeren na one akcije koje neposredno vode poboljšanju međunarodnih odnosa, popuštanju zategnutosti i međusobnom uvažavanju. Stoga je razumljiva orijentacija nesvrstanih zemalja i zemalja u razvoju da kao glavne frontove svoje borbe određuju UN, konferencije i skupove na vrhu nesvrstanih zemalja, pregovore Sjever-Jug⁶⁵ i druge pregovaračke oblike. Stanovnik je, svakako, u pravu kad ustvrđuje da odlučujuće pitanje za »... bilo kakav djelotvoran ekonomski sistem koji teži ravnopravnosti« mora biti koncentrirano na odgovarajuće sudjelovanje nerazvijenih u donošenju ključnih odluka u institucionalnim središtima svjetske privrede.⁶⁶ Takva orijentacija, načelno, ne isključuje konfrontaciju i pritisak kao sredstvo političke borbe,⁶⁷ ali se zalaže za mirno rješavanje sporova i usuglašavanje stavova. Mimo činjenice, naime, da pregovori o smanjivanju jaza između razvijenih i nerazvijenih objektivno ne mogu eliminirati uzroke svjetske eksploatacije, posve je jasno da takva politička praksa pridonosi jačanju antiimperijalističkih snaga u sistemu, da — kako navodi Štajner — potpomaže »... tendencije 'socijalizacije' niza odnosa i tendencija u suvremenom kapitalizmu.«⁶⁸ Stoga se može reći da je borba za smanjenje disproporcija u svjetskoj privredi i ublažavanje razlika između razvijenih i nerazvijenih — ma koliko, ne samo u teorijskom značenju — bila ograničena i privremenog dometa, objektivno sastavni dio historijskog procesa oslobađanja svjetske zajednice od pretpostavki kapitalističke proizvodnje. Dakako, vrijedi i obrat: pokret svjetskog socijalizma nedjeljiv je dio borbe za smanjenje disproporcija svjetske privrede i uspostavljanje novog ekonomskog poretka.⁶⁹

63

Vidi: govor Josipa Broza na XV zasjedanju Generalne skupštine UN, 22. rujna 1960.

64

Usporedi priloge Z. Vidakovića i L. Mateša u Zborniku *Razoružanje — problem savremenog sveta*, Vojnoizdavački zavod Beograd, 1978.

65

Vlatko Mileta, »Zemlje u razvoju i novi međunarodni ekonomski poredak, u: *Međunarodni odnosi i vanjska ...*, op. cit., str. 122—128, 115.

Isto ističe i E. Kardelj: *Istorijski koreni ...*, op. cit., str. 63—65.

66

Citirano prema: Vlatko Mileta, *Osnove međunarodnih ekonomskih odnosa* (skriptata), Fakultet političkih nauka, Zagreb, 1978, str. 222.

67

Ibid., str. 223.

68

Rikard Štajner, *Kriza II ...*, op. cit., str. 155.

69

Ibid., str. 154—157.

Očividno je, dakle, da operacionalizacija historijskog programa realizacije novog ekonomskog poretka mora slijediti logiku konkretnih društveno-političkih, ekonomskih i vojnih odnosa suvremenog svijeta. U protivnome, naime, nastojanja na uspostavljanju novog ekonomskog poretka lišavaju se svoga konkretnog povijesnog utemeljenja i postaju ahistorijske konstrukcije. Uzajamnost tih odnosa, historijskog i epohalnog konteksta borbe za novi ekonomski poredak, sistemski određuje i objektivnu poziciju političkih faktora koji se oko njega angažiraju. Svojim programatskim opredjeljenjima, sadržajem svojih aktualnih političkih akcija, suvremeni pokret nesvrstavanja sastavni je dio borbe svjetskog proletarijata usmjeren na ukidanje svjetskog imperijalizma, sastavni dio svjetske antiimperijalističke revolucije. Antiimperijalizam, integriran u historijski pokret izgradnje svjetskog socijalizma, stoga je jedini kriterij revolucionarne prakse pokreta. Uz taj uvjet, pokret nesvrstanih zemalja istovremeno će postajati i proces klasnog oslobođenja svjetskog proletarijata.⁷⁰ Samo je na toj osnovi moguće da pokret nesvrstanih bude »...istorijski instrument neminovne potrebe za izmenom sistema međunarodnih ekonomskih i političkih odnosa, to jest za njihovom demokratizacijom i humanizacijom i prilagođavanjem potrebama savremene ekonomske i druge integracije čovečanstva«.⁷¹

70
Inoslav Bešker, »Savez komunista Jugoslavije i međunarodni radnički pokret«, u: *Međunarodni odnosi i vanjska ...*, op. cit., str. 171—172.

71
Edvard Kardelj, *Istorijski koreni ...*, op. cit., str. 17—18.